

ΠΑΡΑΘΕΤΙΚΑ ΕΠΙΘΕΤΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΟΣ

Βαθμοί και παραθετικά επιθέτων

Ένα ουσιαστικό προσδιορίζεται από ένα επίθετο η ποιότητα ή η ιδιότητα του οποίου πολλές φορές υπάρχει σε διαφορετικό βαθμό, ο οποίος δηλώνεται με διαφορετικούς τύπους που ονομάζονται βαθμοί του επιθέτου. Οι βαθμοί των επιθέτων είναι τρεις:

A) Θετικός

Όταν το επίθετο εκφράζει απλώς μια ποιότητα ή μια ιδιότητα του εκάστοτε προσδιοριζόμενου ουσιαστικού ονομάζεται επίθετο θετικού βαθμού *ὁ δίκαιος ἀνὴρ*

B) Συγκριτικός

Όταν το επίθετο προσδίδει στο προσδιοριζόμενο ουσιαστικό μια ιδιότητα ή ποιότητα σε βαθμό ανώτερο σε σύγκριση με άλλο ή άλλα ονομάζεται επίθετο συγκριτικού βαθμού *χρυσὸς κρείστων πολλῶν χρημάτων*

Γ) Υπερθετικός

Όταν το επίθετο προσδίδει σε ένα όνομα ποιότητα ή ιδιότητα στον ύψιστο βαθμό, τότε αυτό ονομάζεται επίθετο υπερθετικού βαθμού. Όταν το επίθετο υπερθετικού βαθμού φανερώνει ότι κάποιο όνομα έχει μια ιδιότητα στον ανώτερο βαθμό, χωρίς σύγκριση προς άλλα λέγεται απόλυτο υπερθετικό *ἀνὴρ δικαιοτάτος*

Όταν το επίθετο υπερθετικού βαθμού φανερώνει ότι ένα όνομα έχει μια ιδιότητα στον ανώτερο βαθμό συγκριτικά με άλλα του ίδιου είδους λέγεται σχετικό υπερθετικό *Σωκράτης ἀπάντων σοφώτατος*

Ο συγκριτικός και ο υπερθετικός ονομάζονται παραθετικά του επιθέτου και είτε σχηματίζονται μονολεκτικά είτε περιφραστικά.

Μονολεκτικός σχηματισμός παραθετικών

Τα παραθετικά ενός επιθέτου σχηματίζονται με την προσθήκη στο θέμα του θετικού του αρσενικού των καταλήξεων *-τερος, -τερα, -τερον* στο συγκριτικό και *-τατος, -τατη, -τατον* στον υπερθετικό

ξηρός – ξηρότερος – ξηρότατος

βαρὺς – βαρύτερος – βαρύτατος

ἀληθής (θ. ἀληθεσ-) – ἀληθέστερος – ἀληθέστατος

Τα επίθετα που λήγουν σε *-ος* και έχουν βραχεία παραλήγουσα τρέπουν κατά το σχηματισμό των παραθετικών τους το *ο* του θέματος σε *ω*

σοφὸς – σοφώτερος – σοφώτατος

νέος – νεώτερος – νεώτατος

ἰκανὸς (θ. ἰκᾶνο-) – ἰκανώτερος – ἰκανώτατος

Εξαίρεση στον κανόνα αυτό αποτελούν όσα επίθετα είναι σύνθετα με δεύτερο συνθετικό τις λέξεις *ψυχή, λύπη, τιμή, νίκη, κῦρος, θυμός, κίνδυνος* και τα επίθετα *ἀνιαρός, λιπός, ψιλός, τρανός, ἰσχυρός, φλύαρος, ἄκρατος*

τίμιος – τιμιώτερος – τιμιώτατος

ἀλλά ἔντιμος – ἐντιμότερος – ἐντιμότατος

Ορισμένα παραθετικά επιθέτων δε σχηματίζονται με τον τρόπο που περιγράφηκε παραπάνω, αλλά αναλογικά με άλλα επίθετα που παρουσιάζουν ομοιότητες στην κλίση με αυτά. Έτσι παρατηρούνται οι εξής καταλήξεις:

α) *-έστερος, -έστατος*

Αναλογικά με τα παραθετικά των σιγμόληκτων επιθέτων σε *-ης, -ες (ἀληθής)*

σώφρων – σωφρονέστερος – σωφρονέστατος

εὐδαίμων – εὐδαιμονέστερος – εὐδαιμονέστατος

ἀπλοῦς (θ. ἀπλο-) – ἀπλούστερος – ἀπλούστατος (από τα ἀπλο-έστερος – ἀπλο-έστατος αντίστοιχα)

β) *-ίστερος, -ίστατος*

Αναλογικά με το σχηματισμό των παραθετικών του επιθέτου *ἄχαρις (ἀχαρίστερος – ἀχαρίστατος)*

λάλος – λαλίστερος – λαλίστατος

βλάξ (θ. βλακ-) – βλακίστερος – βλακίστατος

κλέπτῃς – κλεπτίστερος – κλεπτίστατος

ἄρπαξ (θ. ἄρπαγ-) – ἄρπαγίστερος – ἄρπαγίστατος

γ) *-αίτερος, -αίτατος*

Κατ' αναλογία με τα παραθετικά του παλαιός (*παλαιότερος – παλαιάτατος*)

γεραῖος – γεραῖτερος – γεραῖτατος

ἴσος – ἰσαῖτερος – ἰσαῖτατος

ὄψιος – ὄψιαῖτερος – ὄψιαῖτατος

ἤσυχος – ἤσυχαῖτερος – ἤσυχαῖτατος (αλλά και ἤσυχώτερος – ἤσυχώτατος)

ἴδιος – ἰδιαῖτερος – ἰδιαῖτατος (αλλά και ἰδιώτερος – ἰδιώτατος)

φίλος – φιλαῖτερος – φιλαῖτατος (και φίλτερος/φιλίων – φίλτατος)

Ανώμαλα παραθετικά

Ορισμένα επίθετα δε σχηματίζουν ομαλά τα παραθετικά τους, αλλά στο σχηματισμό λαμβάνουν τις καταλήξεις -ίων, -ιον στο συγκριτικό και -ιστος, -ιστη, -ιστον στον υπερθετικό.

Θετικός	Συγκριτικός	Υπερθετικός
ἀγαθός	ὁ, ἡ ἀμείνων, τὸ ἄμεινον	ἄριστος
	ὁ, ἡ βελτίων, τὸ βέλτιον	βέλτιστος
	ὁ, ἡ κρείττων, τὸ κρεῖττον	κράτιστος
	ὁ, ἡ λῶων, τὸ λῶον	λῶστος
αἰσchrός	ὁ, ἡ αἰσχίων, τὸ αἰσχιον	αἰσχιστος
ἐχθρός	ὁ, ἡ ἐχθίων, τὸ ἐχθιον	ἐχθιστος
ἡδύς	ὁ, ἡ ἡδίων, τὸ ἡδιον	ἡδιστος
κακός	ὁ, ἡ κακίων, τὸ κάκιον	κάκιστος
	ὁ, ἡ ἥττων, τὸ ἥττον	ἥκιστα (επίρρημα)
	ὁ, ἡ χείρων, τὸ χεῖρον	χείριστος
μέγας	ὁ, ἡ μείζων, τὸ μεῖζον	μέγιστος
μικρός	ὁ, ἡ ἐλάττων, τὸ ἔλλατον	ἐλάχιστος
	μικρότερος	μικρότατος
ὀλίγος	ὁ, ἡ μείων, τὸ μεῖον	ὀλίγιστος
πολύς	ὁ, ἡ πλέων, τὸ πλεόν	πλεῖστος
ῥάδιος	ὁ, ἡ ῥάων, τὸ ῥᾶον	ῥᾶστος
ταχύς	ὁ, ἡ θάππων, τὸ θᾶπτον	τάχιστος

Ο συγκριτικός των επιθέτων αυτών κλίνεται όπως το παρακάτω παράδειγμα:

(θ. βελτιον-, βελτιοσ-)

Ενικός αριθμός

Πληθυντικός αριθμός

ὁ, ἡ	βελτίων	τὸ	βέλτιον	οἱ, αἱ	βελτίονες/	τὰ	βελτίονα/βελτίω
τοῦ, τῆς	βελτίονος	τοῦ	βελτίονος		βελτίους	τῶν	βελτιόνων
τῷ, τῇ	βελτίονι	τῷ	βελτίονι	τῶν	βελτιόνων	τοῖς	βελτίοσι
τόν, τήν	βελτίονα/	τὸ	βέλτιον	τοῖς, ταῖς	βελτίοσι	τὰ	βελτίονα/βελτίω
	βελτίω	ῶ	βέλτιον	τούς, τὰς	βελτίονας/	ῶ	βελτίονα/βελτίω
ῶ	βέλτιον				βελτίους		
				ῶ	βελτίονες/		
					βελτίους		

Δυϊκός αριθμός (και για τα τρία γένη):

ον., αιτ., κλητ. *βελτίονε*

γεν., δοτ. *βελτιόνειν*

Περιφραστικά παραθετικά

Όλα τα επίθετα που σχηματίζουν μονολεκτικά παραθετικά μπορούν να σχηματίσουν και περιφραστικά παραθετικά, με την προσθήκη στο θετικό των επιρρημάτων *μᾶλλον* για το συγκριτικό και *μάλιστα* για τον υπερθετικό.

Μόνο περιφραστικά παραθετικά σχηματίζουν οι μετοχές, τα μονοκατάληκτα επίθετα και τα ρηματικά επίθετα σε *-τος*.

δυνάμενος – μᾶλλον δυνάμενος – μάλιστα δυνάμενος

εὐελπὶς – μᾶλλον εὐελπὶς – μάλιστα εὐελπὶς

Ελλειπτικά παραθετικά

Σε ορισμένα επίθετα είτε λείπει ο θετικός βαθμός, ο οποίος υποκαθίσταται από επίρρημα ή πρόθεση, είτε κάποιος από τους άλλους δύο βαθμούς. Τα παραθετικά αυτά λέγονται ελλειπτικά παραθετικά.

Θετικός	Συγκριτικός	Υπερθετικός
(ἄνω)	ἄνωτερος	ἄνώτατος
(ἐπικρατῶν)	ἐπικρατέστερος	-
(κάτω)	κατώτερος	κατώτατος
(πλησίον)	πλησιαίτερος	πλησιαίτατος
(πρό)	πρότερος	πρῶτος
(προτιμώμενος)	προτιμότερος	-
-	ἕστερος	ἕστατος
-	-	ἕπατος
-	-	ἕσχατος

Ορισμένα επίθετα δεν σχηματίζουν παραθετικά, καθώς η ιδιότητα που φανερώνουν δεν μπορεί να παρουσιάσει διαφορετικούς βαθμούς. Τέτοιου είδους επίθετα είναι όσα:

- δηλώνουν ύλη *λίθινος, χρυσοῦς*
- δηλώνουν καταγωγή ή συγγένεια *πατρικὸς*
- εκφράζουν τόπο ή χρόνο *θαλάσσιος, νυκτερινὸς*
- φανερώνουν μέτρο *δίπηχυς*
- φανερώνουν μόνιμη κατάσταση *θνητὸς*
- είναι σύνθετα με πρώτο συνθετικό το στερητικό *α-* *ἀθάνατος*
- είναι σύνθετα με πρώτο συνθετικό τη λέξη *πᾶς* ή την πρόθεση *ὑπέρ* *πάγκαλος, ὑπέρλαμπρος*

Παραθετικά επιρρήματος

Ο συγκριτικός βαθμός των επιρρημάτων σχηματίζεται από την ονομαστική ενικού του συγκριτικού του ουδετέρου του επιθέτου *δικαιότερον, ἥδιον, ἀληθέστερον*.

Ο υπερθετικός σχηματίζεται από την ονομαστική πληθυντικού του υπερθετικού του ουδετέρου του επιθέτου *δικαιότατα, ἥδιστα, σαφέστατα*.

Τα επιρρήματα *εὖ, ὀλίγον, πολὺ* σχηματίζουν τα παραθετικά τους ως εξής:

Θετικός	Συγκριτικός	Υπερθετικός
εὖ	ἄμεινον	ἄριστα
	βέλτιον	βέλτιστα
	κρεῖττον	κράτιστα
ὀλίγον	μείον	ὀλίγιστα
	ἔλαττον	ἐλάχιστα
	ἥττον	ἥκιστα
πολὺ	πλέον	πλεῖστα και πλεῖστον

Ορισμένα τοπικά και χρονικά επιρρήματα λαμβάνουν τις καταλήξεις *-τερω, -τατω* και *-τερον, -τατα* αντίστοιχα στον συγκριτικό και υπερθετικό

Θετικός	Συγκριτικός	Υπερθετικός
ἄνω	ἄνωτέρω	ἄνωτάτω
ἄπωθεν	ἄπωτέρω	ἄπωτάτω
ἐγγὺς	ἐγγυτέρω	ἐγγυτάτω
	ἐγγύτερον	ἐγγύτατα
	ἐγγιον	ἐγγιστα
ἔξω	ἔξωτέρω	ἔξωτάτω
ἔσω	ἔσωτέρω	ἔσωτάτω
κάτω	κατωτέρω	κατωτάτω
πέρα	περαιτέρω	-
πόρρω	πορρωτέρω	πορρωτάτω
πάλαι	παλαίτερον	παλαίτατα
πρωῖ	πρωιαίτερον	πρωιαίτατα
	πρωαίτερον	πρωαίτατα
ὄψε	ὄψιαίτερον	ὄψιαίτατα

Τέλος τα επιρρήματα σχηματίζουν και περιφραστικά παραθετικά, με την προσθήκη στον θετικό βαθμό των *μᾶλλον* και *μάλιστα* για τον συγκριτικό και τον υπερθετικό αντίστοιχα *σαφῶς - μᾶλλον σαφῶς - μάλιστα σαφῶς*

Ε. ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1. *ήδίστην*: να γραφούν οι άλλοι βαθμοί του επιθέτου στο ίδιο γένος, αριθμό και πτώση

ράστην: να κλιθεί το ουδέτερο συγκριτικού και στους δύο αριθμούς

φροντιεῖς: να κλιθεί η Ευκτική μέλλοντα μέσης φωνής

2. α) Να αναλυθεί η δευτερεύουσα πρόταση της περιόδου (εισαγωγή, εκφορά, λειτουργία): *ὄρῳ σε, ὧ Ἡράκλεις, ἀποροῦντα ποίαν ὁδὸν ἐπὶ τὸν βίον τράπη*

β) Να μετατραπεί ο πλάγιος λόγος σε ευθύ στην παρακάτω περίοδο:

...ἀλλὰ σκοπούμενος διέσει τί ἂν κεχαρισμένον ἢ σιτίον ἢ ποτῶν εὔροις, ἢ τί ἂν ἰδὼν ἢ ἀκούσας τερφθείης